

UNIVERSITETSUPPRUSTNING

DEN NU föreliggande propositionen om universitetens upprustning innebär kvantitativt sett säkerligen det största krafttag, som någonsin gjorts för de högre studierna i vårt land. Det vittnar värtaligt om statsrådet Edenmans målmedvetna energi och starka ställning inom regeringskretsen, att han lyckats genomdriva något dylikt i ett läge, då statsfinanserna företer en bekymmersammare anblick än någonsin tillföre. Var och en som är intresserad av forskningens och den högre undervisningens utveckling i Sverige är skyldig honom sitt erkännande för denna hans insats. Däremot har hans parti särdeles litet att brösta sig över i detta sammanhang. Det är ej minst genom det systematiska försummandet av dessa viktiga spörsmål under den Erlanderska koalitionsregeringens tid, enkannerligen genom uraktlåtenheten att verkställa huvudparten av den Andrénska universitetsberedningens vittgående och väl underbyggda förslag, som vårt universitetsväsen hamnat i det bekymmersamma läge, där ett så kraftigt ingripande blivit oundgängligen nödvändigt. Om 1945 års universitetsberednings förslag hade genomförts i tid, skulle situationen ha va-

rit en helt annan och långt gynnsammare, när det senare 1950-talets häftiga stegring av studentantalet satte in.

Ej heller får tacksamheten för den nuvarande ecklesiastikministerns kraftfulla initiativ och förmåga att övervinna det förvisso energiska motståndet inom finansdepartementet medföra, att man kritiklöst sväljer sådana ingredienser i hans förslag, vilka i själva verket är ägnade att ingiva allvarliga betänkligheter för våra universitets utveckling på längre sikt.

Det perspektiv, ur vilket statsrådet Edenman både som kommittéordförande och som departementschef har betraktat universitetens kris, är hittills helt och hållet undervisningens och då särskilt undervisningen för de lägre examina. Det är bristen på folk inom vissa för samhället i dess helhet betydelsefulla yrken, kanske främst läroverkslärarens, och — i någon mån paradoxalt — den samtidigt enormt stigande tillströmningen till vissa akademiska utbildningsgrenar, som förestavat de hittills framlagda förslagen. Vetenskapens egna krav har hittills stått i bakgrunden, bortsett från de utomordentligt värdefulla förbättringar och utök-

ningar, som nu genomföras i fråga om de för forskarrekyteringen alltmera grundläggande doktorand- och licentiandstipendierna. Till följd av att beloppen fått kvarstå på en alldeles otillräcklig nivå hotade denna värdefulla nyskapelse från den Andrénska beredningens dagar att alldeles snedvridas. Nu bringas stipendiebeloppen upp på en realistisk nivå, samtidigt som själva organisationen får helt andra dimensioner än förut. Men i övrigt återstår det att avvakta, vad den sittande universitetsutredningen kommer att föreslå i sina följande betänkanden. Vissa formuleringar i det redan föreliggande betänkandet om det jämförelsevis ringa behovet av nya professorer gör det angeläget att understryka vikten av att vetenskapens allt starkare framträdande behov av differentiering och specialisering inom de traditionella »stora» disciplinerna verkligen till fullo beaktas. Det torde också vara allt skäl att starkare än vad utredningen och departementschefen gjort, understryka vikten av att en rimlig relation finnes även mellan studentantalet och antalet professorer.

Som förslagen nu föreligger, visar de en viss överbetoning av den lägre undervisningens betydelse och krav, vilken kan leda till en snedvridning av vårt universitetsväsen för framtiden, om inte i de kommande betänkandena och propositionerna en motsvarande emfas lägges på den högre vetenskapliga utbildningens

och forskningens intressen. För att taga en jämförelse: de stora amerikanska universiteten är i fråga om lärare i lägre grader utomordentligt väl tillgodosedda även i jämförelse med vad som kommer att bli fallet i framtidens Sverige. Men de har ingalunda därav dragit den slutsatsen, att antalet ordinarie professorer skulle kunna hållas nere vid en eller två i vart och ett av de stora traditionella humanistiska ämnena. Det finns i Amerika åtskilliga »departments» för det ena eller andra stora universitetsämnet, vilkas professorsuppsättning kan tävla i storlek med en ordinär svensk medelstor fakultet eller sektion.

Den stora nyhet i fråga om lärarorganisationen, som nu bjudes, är det behåddade inrättandet i stor skala av universitetslektorat för övertagandet av en betydande del av undervisningen för de lägre examina. Det är här fråga om fasta tjänster under professorsgraden, och universitetsorganisationen skulle därigenom äntligen få en andra kategori av fast anställda lärare med hög vetenskaplig kompetens, något som hittills i huvudsak saknats vid de svenska lärosätena. Detta är en mycket glädjande reform, väl ägnad att tillföra undervisningen goda krafter liksom att något minska den klyfta mellan professorerna och övrig lärarpersonal, som blott alltför ofta varit en mindre lycklig psykologisk realitet.

Så mycket beklagligt är det då, att denna nya tjänstetyp i två vä-

sentliga administrativa hänseenden utformats på ett sätt, som är ägnat att i hög grad försvåra en lämplig rekrytering. Tjänstgöringsskyldigheten har normalt fixerats till tolv veckotimmar, dvs. till det tredubbla av vad som åligger professorerna. Det kan förvisso sägas, att detta inte är något orimligt, när det gäller en rent propedeutisk tjänstgöring av ofta återkommande karaktär. Men i de ämnen, där en välbehövlig avlastning av professorernas arbetsbörda endast kan uppnås genom att lektorerna i betydande utsträckning övertager proseminarieavdelningar eller viss examination, är en mycket avsevärd reduktion av de tolv veckotimmarna oundgängligen nödvändig, om ej deras arbetsbörda skall bli alldeles orimlig och deras möjligheter att uppehålla verklig kontakt med aktiv vetenskap helt försvinna. Propositionen är på denna vitala punkt mycket vag.

Samtidigt som alltså arbetsbördan bestämts till ett mått, som vida överstiger vad de akademiska remissinstanserna i allmänhet funnit klokt eller skäligt, har lönesättningen gjorts synnerligen oförmånlig. Universitetslektorerna har placerats i Ao 26, dvs. samma grad som vanliga läroverkslektorer med doktorskompentens. Detta innebär emellertid, att de kommer att stanna mer än 4 000 kronor under lektorerna vid lärarhögskolan och mellan 2 000 och 3 000 under lektorerna vid provårsläroverken, om

hänsyn tages till de tillägg, som dessa åtnjuter i form av provårs- och handledararvoden. Men det är alldeles uppenbart, att det rimligtvis till stor del borde vara just bland folk med den förening av vetenskaplig och pedagogisk skicklighet, som hittills normalt påträffats inom provårsläroverkens och seminariernas lektorskårer, som de nya universitetslektorerna borde rekryteras. Det är upplysande att av de nuvarande s. k. pedagogiska lektorerna vid universiteten — ett embryo till den nya universitetslektorsinstitutionen — drygt tre fjärdedelar är just lektorer vid seminarier och provårsläroverk. De har hittills, alltså i motsats till vad som nu föreslagits, åtnjutit ersättning för de löneförmåner, som de förlorat genom att övergå i universitetstjänst. Om den nya ordningen från 1 juli 1959 skulle tillämpas på dem, vilket propositionen synes förutsätta, skulle detta alltså för dem komma att innebära en högst avsevärd ekonomisk förlust. Ett beslut i överensstämmelse med propositionen på denna punkt skulle därför sannolikt komma att medföra en ganska mangrann återgång till seminarier och provårsläroverk av dessa för universiteten synnerligen värdefulla lärarkrafter. För framtiden skulle den nu föreslagna lönesättningen mänskligt att döma komma att innebära, att universiteten går miste om lektorskårens värdefullaste krafter och får nöja sig med dess

så att säga andra och tredje garnityr, kompletterat med den del av de docenter, som icke lyckats vinna befordran till professur vid universiteten, vilken föredrager att stanna kvar där även med en mycket ogynnsam tjänsteställning.

Hur otillfredsställande lösningen av universitetslektorernas lönefråga är, framgår ytterligare av en annan jämförelse. En adjunkt i lönegrad Ao 23, den vanliga vid provårsläroverken, har i högsta löneklassen i Stockholm, om provårs- och normalt handledararvode inräknas, omkring 2 785 kronor i månaden, ett belopp, som ligger mycket obehövt under universitetslektors föreslagna slutlön, dvs. 2 872. Med tanke på skillnaden i fråga om utbildning är detta synnerligen anmärkningsvärt.

Samma lönesättning och därmed åtminstone delvis samma problem erbjuder propositionen i fråga om laborators- eller preceptorstjänsterna. Att det här rör sig om forskare av hög förtjänst, ofta med väl styrkt professorskompetens, gör i deras fall lönegraden Ao 26 än orimligare.

Det förefaller alldeles klart, att en rättelse i fråga om dessa båda kategorier, vare sig den sedan sker genom uppflyttning i högre lönegrad (Bo 1) eller genom att lägga

särskilda tillägg ovanpå lönen i Ao 26, är en nödvändig förutsättning för att reformen skall fungera tillfredsställande eller överhuvudtaget verka i den riktning, som avsetts.

Förverkligandet av upprustningen, inte minst upprättandet av de s. k. organisationsplaner, vilka skall ligga till grund för den automatiska utökning av den kvantitativa undervisningskapaciteten, som är ett av de viktigaste inslagen i den stora reformplanen, kommer att i mycket hög grad åligga universitetskanslern. Denne universitetens främste förtroendemän kommer därför att under de närmaste åren uppbära ett alldeles särskilt stort ansvar och en däremot svarande administrativ arbetsbörda. Det är all anledning att hoppas, att den nye universitetskanslern är i stånd att fortsätta den verksamhet, som den avgående kanslern med sådan målmedveten energi och imponerande framgång har inlett under sin nära sjuåriga förvaltning.

I samband med det personskifte som skett på kanslersposten borde också tiden vara inne för att ge kanslersämbetet en fastare ställning i fråga om pensionsförhållandena och samtidigt ett arvode, som bättre motsvarar dess tunga ansvar och väldiga arbetsbörda.